

Kalkınmanın Çevre Sorunları Üzerine Etkisi: Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına Bütüncül Bir Bakış

The Impact of Development on Environmental Problems: An Integrated Overview of the Concept of Sustainable Development

Funda Kaya¹

H.Nurcan Ek²

- 1 Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Çevre Sağlık Anabilim Dalı Çevre Sağlık Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın- Türkiye, fnda_kya1996@hotmail.com
2 Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Aydın- Türkiye, nek.adu.edu.tr

Özet

Dünyanın hızla artan nüfusu; sanayileşme, kentleşme, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında önemli rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma kavramı yaygınlaşmış ve tüm ülkelerin kalkınma hamleleri her anlamda büyüme tutkusuna dönüşmüştür. Ortaya çıkan bu büyüme tutkusuna "tüketim için üretim" yerini, "üretim için tüketim" yaklaşımına bırakmıştır. Bu anlayış benimsenirken doğal kaynaklar göz ardı edilmiş ve doğal çevrenin döngü halindeki yapısı bozulmuştur. Ekosistemin yapısının bozulmasıyla birlikte yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra ekonomistler çevre ve çevre sorunlarına yönelmiş ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın en temel amacı çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma arasında bir denge sağlamaktır. Ekonomik büyüme gerçekleşirken çevresel etmenler göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda sürdürülebilirlik kalkınmanın temel girdisi olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bu üç boyut bütüncül bakışla ele alınmalıdır. Bu çalışmada kalkınmanın çevre sorunları üzerindeki etkisine değinilmiş, sürdürülebilir kalkınma kavramı kavramsal olarak ele alınmış ve tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunları, Ekonomik Büyüme, Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma.

Abstract

The rapidly increasing population of the world, industrialization and urbanization have played an important role in the economic growth and development of countries. After the Second World War, the concept of development became widespread and the development moves of all countries turned into a passion and race for growth in every sense. However, this passion for development was aimed entirely at production and consumption, without considering natural resources. Following these developments, "production for consumption purposes" has been replaced by "consumption for production purposes". While this understanding was adopted, natural resources were ignored and the cyclic structure of the natural environment was disrupted. With the deterioration of the structure of the ecosystem, after the second quarter of the twentieth century, economists turned to environmental and environmental problems and a sustainable development approach emerged. The main purpose of sustainable development is to achieve a balance between environmental protection and economic development. Environmental factors should not be ignored while economic growth takes place. In this sense, sustainability is accepted as the main input of development. The concept of sustainable development is discussed in three dimensions: economic, social and environmental. In this study, the effect of development on environmental problems is mentioned, the concept of sustainable development is conceptually discussed and its historical development is examined.

Keywords: Environment, Environmental Problems, Economic Growth, Development, Sustainable Development.

Bu makaleden şu şekilde alıntı yapınız / Cite this article as: Kaya F, Ek NH. Kalkınmanın Çevre Sorunları Üzerine Etkisi: Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına Bütüncül Bir Bakış: Chj 2021; 2(2):79-84

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Funda Kaya, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Çevre Sağlık Anabilim Dalı Çevre Sağlık Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın- Türkiye
E-mail: fnda_kya1996@hotmail.com

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Ekonomi; kaynakların sınırlı, insanoğlunun ihtiyaçlarının sonsuz olması nedeniyle, çeşitli sorulara yanıt arayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmış ve bu doğrultuda gelişme göstermiştir. Ekonomi bilimi kuruluşu itibari ile doğal kaynakların tükenmez olduğunu savunmuş ve aynı zamanda sınırsız olduğunu varsayarak hava, su, toprak, güneş gibi varlıkları bedava mallar olarak tanımlamıştır. Klasik ekonomistler doğal kaynakları sınırlı saymıştır fakat bu sınırlılık tarımsal üretimle nüfus arasındaki ilişki ile ilgilidir. Klasik ekonomistler çevreyi “serbest mal” olarak kabul etmiş ve doğal kaynakların aşırı kullanımına neden olmuştur. Ekonomide kar ve faydanın en yüksekte olmasını sağlamak ve aynı zamanda maliyetleri en aza indirmek temel davranış olarak kabul edilmektedir (Ertürk, 1985). Klasik iktisat düşüncesi üretimin tüm boyutlarının kısıtlı bir ekosistem içinde gerçekleştiğini kabul etmemektedir. Klasik ekonomistler tarafından bedava mallar olarak nitelendirilen doğal kaynaklar bu mantık sonucunda aşırı kullanılmış ve doğal ekosistemin dengesi bozulmuştur. Klasik ekonomide bedava mallar olarak nitelendirilen çevre mallarının sınırsız olmadığına anlaşılması ile birlikte toprak ve su bedava mal tanımından çıkarılmıştır.

Bu çerçevede incelediğimiz zaman çevre ve ekonomi arasındaki ilişki kaçınılmazdır ve birbiri ile etkileşim halindedir. Çevre ve ekonomi arasında ikili ve döngüsel bir bağ bulunmaktadır. Klasik ekonomide ekonomiyi sürdürme şekli çevreye zarar vermekte ve ekonominin başarıya ulaşmasında çevresel nitelikler göz ardı edilmektedir. Çevre sorunlarının küresel anlamda ülkelerin ve toplulukların gündeminde yer almaya başlamasıyla bu sorunun aslında sadece bir çevre sorunu değil aynı zamanda ekonomik bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda ekonomik ilkelerin temel kaynağı dışsallıklar teorisi ortaya çıkmaktadır. Dışsallık, üretim ve tüketim birimleri arasında oluşan ve pazarlanamayan yarar ve kayıp ilişkileri sonucunda oluşmaktadır. Çevre kirliliği, fazladan maliyet yüklediği ve şahıslara zarar verdiği için negatif dışsallığın en belirgin örnekleri arasında kabul edilmektedir. Örneğin; hava kirliliği, zirai ilaçların insanlar ve diğer canlılar üzerindeki olumsuz etkileri, sanayi atıkları birer dışsallıktır (Kargı & Yüksel, 2010).

Çevrenin doğal yapısındaki tahribatın artmasına neden olan bu faaliyetler 1970’li yılların başından itibaren çözüm

arayışını da beraberinde getirmiştir. 1987 yılında Dünya Çevre ve Geliştirme Komisyonu ‘Ortak Geleceğimiz’ veya ‘Brundtland Raporu’ olarak da adlandırılan bir rapor yayınlamıştır ve bu raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada kalkınmanın çevre sorunları üzerine etkisine değinilmiş olup sürdürülebilir kalkınma kavramı bütüncül bir bakışla ele alınmıştır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra ekonomistlerin çevre ve çevre sorunlarına yönelmesiyle birçok farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de sürdürülebilir kalkınma kavramıdır. Sürdürülebilir kalkınma sağlanması; yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve ekonomik ya da üretime yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için, nüfus artışı ve ekonomik büyüme nedeni ile giderek artan enerji ihtiyacının karşılanmasını mecburi kılmıştır ve kalkınmanın temel girdisi olarak kabul edilmektedir (Seydioğulları, 2013).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının en kapsamlı ve yaygın tanımı 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yapılmıştır. Buna göre kalkınma kavramı; ‘gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmaksızın şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması’ şeklinde tanımlanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma temel itibariyle, çevre ve ekonomi arasında bir denge kurarak, doğal kaynakları şimdiden tam anlamıyla tüketmeden, aynı gezegeni paylaşacağımız gelecek kuşaklarımızın ihtiyaçlarının karşılanmasına imkân verecek şekilde kalkınmayı sağlamak anlamına gelmekte ve kalkınmayı sürdürülebilir kılmaktadır (Kaypak,2011).

Şekil 1. Birleşmiş Milletler (BM) 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (UNDP, 2015)

Kaynak: UNDP BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 2015

Sürdürülebilir kalkınmanın başlıca amaçları, sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik fizibiliteyi artırmak ve ekolojik sorumluluğu yerleştirmektir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında en önemli unsurlardan biri sorunlara; ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşımın olması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç boyutta sürdürülebilirliği kapsamaktadır (UNDP,2015).

Sürdürülebilir kalkınma sosyal boyutu ile, sosyal olarak sürdürülebilir sistem oluşturmak, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin yeterliliği ve eşit olarak dağılımını sağlamak, cinsiyet eşitliği sağlamak amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal hedeflerinden bir diğeri ise insan kaynaklarının geliştirilmesi ve korunmasıdır. Bu bağlamda ortak bilgi ve sosyokültürel mirasın uzun süreli korunması ve geliştirilmesi, bilgi akışının önündeki engellerin kaldırılması, düşüncelerin özgür bir şekilde oluşturulması ve açıklanmasının önündeki engellerin kaldırılması istenmektedir (Yüksek, 2010).

Sürdürülebilir kalkınma kapsamında ekonomik boyut incelendiğinde bir toplumun ekonomik fizibilitesi, rekabet gücü ve ekonomik başarısı; sosyal, üretim ve insan kaynaklarının sadece nicel olarak artışı değil aynı zamanda nitelik olarak artış sağlaması gerekmektedir. Üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan çevresel risklerin ve zararların en aza indirilmesi, ham madde ve enerji kullanımının en uygun hale getirilmesi önemli bir konudur (Mengi & Algan, 2003).

Ekolojik bileşen sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenidir. Biyolojik ve fiziksel sistemlerin dengeli biçimde ilerlemesi ve değişen ekosistem koşullarına uyum içinde olması amaçlanmaktadır. Daly'ye (1991) göre; çevresel açıdan sürdürülebilir kalkınmanın denenmesinin temel iki ölçütü vardır. Bunlardan ilki, tükenmez ve tükenebilir enerji kaynaklarından meydana gelen doğal kaynakların stoğunun azalmasına neden olmayacak şekilde kullanılmasıdır. Diğer bir ifadeyle tükenmeyen kaynakların kullanımını yenileme kapasitesini yok etmeyecek sınırlar çerçevesinde tutmak ve tükenbilir kaynakların kullanımını azaltmaktır. İkincisi ise çevreye kaldıracabileceği nicelikte kirlenmeye bırakmaktır. Bu iki şartın gerçekleşmediği takdirde çevresel boyuttaki sürdürülebilirlik şartları gerçekleşemediğinden, sürdürülebilir bir kalkınmadan da söz etmek olası olmayacaktır (Çobanoğlu & Ergün,2012). Sürdürülebilir

kalkınmanın devamlılığı ve gelecek nesillere aktarımı için en önemli bileşen ekolojik bileşen şartlarının sağlanmasıdır.

Ülkeler Sanayi Devrimi'nden sonra üretim odaklı sistemlere ve sanayileşmeye yönelmişlerdir. Zamanla artış gösteren çevre sorunları karşısında, çevresel gelişim ve ekonomik büyüme arasındaki hayati köprünün kurulması ve büyümenin "sürdürülebilir" olması insanlığın çıkış yolu olarak görülmüştür. 1980'li yıllardan günümüze sürdürülebilir kalkınma kavramı 'Ortak Geleceğimiz' adlı BM tarafından Brundtland Raporunda tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanmasıyla bu anlamda belli çerçevede çalışmalar ve politikalar düzenlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma bağlamında geliştirilen politikalarda gelişmiş ülkeler belirleyici olmuşlardır (Bozlağan, 2007).

Şekil 2. Sürdürülebilir Kalkınma Tarihsel Gelişimi

Yıl	Zirve
1972	Büyümenin Sınırları Raporu
1972	Stockholm Konferansı
1976	Habitat I Zirvesi
1987	Brundtland Raporu
1992	Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio)
1994	Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı
1996	Habitat II Zirvesi
1997	Rio+5 Zirvesi
2000	Binyıl Zirvesi
2002	Rio+10 Zirvesi
2012	Rio+20 Zirvesi
2015	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

(Kaynak: Şekil Seydioğulları,2013 referans alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1972 yılında Roma Kulübü tarafından 'Büyümenin Sınırları' adlı bir rapor yayınlanmıştır. Bu raporda dünya nüfusunun hızla artmasıyla sanayileşmenin, çevre kirliliğinin ve çevreye ilişkin sorunların, gıda üretiminin ve doğal kaynakları tüketmenin aynı oranda artmaya devam etmesi gelecek yüzyılda önemli riskler, tehditler ve sorunları beraberinde getireceğine vurgu yapılmıştır.

Rapor, doğal çevre ve ekonomi arasındaki ilişkide karşılıklı bağımlılığa yoğunlaşmakta, kalkınmanın doğal çevrede ciddi hasarlara sebep olduğunu vurgulamaktadır (Meadows ve ark.,1972).

Aynı yılı takiben düzenlenen Stockholm Konferansı'nda sürdürülebilir kalkınmanın temelleri atılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk defa Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı (1972) ile uluslararası düzeyde benimsenmiştir. Konferansın sonunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuş, 5 Haziran BM Çevre Günü olarak kabul edilmiştir (Mebratu, 1998). 1975 yılında Barselona'da Akdeniz Eylem Planı onaylanmış ve bir bildirge yayınlanmıştır. Bildirgede çevrenin taşıma kapasitesine vurgu yapılmış, kaynak kullanımında, kuşaklar arası hakkaniyeti gözetin, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler sürdürülebilir kalkınma kavramının esas dayanaklarını oluşturmuştur (Bayhan'dan akt. Tıraş, 2012). Stockholm konferansının ardından 1976 tarihinde Kanada'da, insan yerleşimi ve çevre bağlantısını konu eden özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları kentleşme ve konut problemlerinin çözümü ve uluslararası iş birliğinin gerekliliğini savunan ilk çevre konferansı 'Habitat I' yapılmıştır (Çamur ve Vaizoğlu, 2007). 1980 yılında World Conservation Union (Dünya Koruma Birliği) tarafından 'Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru' adlı bir bölümün yer aldığı yeni bir strateji planı yayınlanmış ve sürdürülebilirlik için koruma ve geliştirme kavramlarının birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır (Bozlağan, 2007). 1982 yılında World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü) kurulmuştur. Artan küresel çevre sorunları karşısında, BM 1983 yılında "Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunu" kurmuş, (Masca'dan akt Tıraş, 2012) bundan sonra kalkınma ve çevre kavramları birlikte ele alınmaya başlamıştır. 1983 yılında Norveç başkanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında Dünya Çevre ve Geliştirme Komisyonu kurulmuştur. 1987 yılında Dünya Çevre ve Geliştirme Komisyonu 'Ortak Geleceğimiz' ve 'Brundtland Raporu' olarak da bilinen bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma; şu anki ihtiyaçların, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkanlarında fedakârlık yapmaksızın karşılanabilmesi süreci, olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre üç unsur dikkat çekmektedir; ihtiyaçların sadece ekonomik ihtiyaçlarla sınırlandırılmaması ve daha geniş ele alınması, kuşaklar arası adaletin gözetilmesi ve üçüncü olarak bu

adaletin ülkeler arası ve ülke içinde sağlanmasıdır (Tıraş, 2012).

BM, 1992 yılında Rio'da 178 ülkeden devlet veya hükümet başkanlarının katılımı ile "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" düzenlenmiştir. Rio'da yapılan bu konferansla sürdürülebilir kalkınma kapsamında önemli bir adım atılmıştır ve sürdürülebilir kalkınma adına iki ana hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerden biri Gündem 21 adlı eylem planı diğeri ise Rio Deklarasyonudur. Bu konferansla birlikte sürdürülebilir kalkınma kavramının kapsamı genişlemiş ve disiplinler arasında daha fazla kullanılmaya başlanmıştır (Seydioğulları, 2013).

1994 yılında BM tarafından 183 delegenin katıldığı nüfus artış hızının azaltılması ve mevcut şekilde kalmasını amaçlayan Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. 1996 yılında Habitat II Zirvesi İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede 'herkes için yeteri kadar yaşam alanı ve şehirleşmenin yaşandığı bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi' konularının üzerinde yoğunlaşmıştır (Bozlağan, 2007).

1997 yılında ise, 5 yılın sonunda Rio Konferansı'nda (1992) alınan kararların gerçekliği ve uygulanıp uygulanmadığının değerlendirilmesi amacıyla Rio +5 Zirvesi New York'ta düzenlenmiştir ve Rio Konferansı'nda alınan kararların uygulanmadığı saptanmıştır. Bunun üzerine ülkelerin sürdürülebilir kalkınma kapsamında daha somut girişimlerde bulunması gerekliliği ortaya konmuştur (Çamur ve Vaizoğlu, 2007).

2002 yılında Rio+10 olarak da bilinen Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Johannesburg'da gerçekleştirilmiştir. Zirve, Rio Konferansı'nın geçen son on yıllık zaman sürecinde değerlendirmesini yapmak ve geleceğe yönelik kalkınma stratejilerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Zirve, devlet ve hükümet temsilcilerinin katılım sağlanmasının beraberinde sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektörler ve birçok toplumsal oluşumun katıldığı kapsamlı bir toplantı olmuştur. Ülkeler, zirvede enerji üretimi ve tüketimi konusunda modern enerji imkânlarına ulaşamayan 2 milyar kişiye enerji imkanlarının yaygınlaştırılmasına dair söz vermiştir. Yenilenebilir enerjiye geçiş ile ilgili ülkeler kendi arasında bir noktaya ulaşmamışlardır. Fakat, ülkeler yeşil enerjiyi benimseme konusunda ve sürdürülebilir kalkınma ile bağdaşmayan enerji çeşitlerinin desteklenmemesi konusunda ortak bir noktada buluşmuştur (Seydioğulları, 2013).

2012 yılında Rio+20 konferansı, 20 yıl önce gerçekleştirilen Rio Konferansı'nın sürdürülebilir kalkınmada ne kadar yol kat ettiğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu konferansla birlikte "İstediğimiz Gelecek" (The Future We Want) isimli ülkelere pusula niteliğinde bir belge yayınlanmış ve 'yeşil ekonomi' yaklaşımının benimsendiğini duyurulmuştur (Langlois vd.,2012).

2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Zirvesi düzenlenmiştir. Zirvede 17 hedef ve 169 alt başlıktan oluşan hedefler oluşturulmuştur. Sosyal, ekonomik ve çevresel boyuttaki gelişim, refah ve barış için birbirleriyle eş zamanlı yürütülmesi planlanan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları şu şekildedir (UNDP, 2015):

- Yoksulluğa Son
- Açlığa Son
- Sağlık ve Kaliteli Yaşam
- Nitelikli Eğitim
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
- Temiz Su ve Sanitasyon
- Erişilebilir ve Temiz Enerji
- İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
- Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
- Eşitsizliklerin Azaltılması
- Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
- Sorumlu Tüketim ve Üretim
- İklim Eylemi
- Sudaki Yaşam
- Karasal Yaşam
- Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
- Amaçlar için Ortaklıklar

SONUÇ VE ÖNERİLER

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ülkelerin yapmış olduğu kalkınma stratejileri, her alanda bir büyüme tutkusuna ve rekabete dönüşmüştür. Ancak bu kalkınma tutkusu, doğal kaynakları dikkate almadan tamamen üretime ve tüketime yönelik olarak gerçekleşmiştir. Zamanla gerçekleşen üretim ve tüketim faaliyetleri çevrenin doğal yapısına zarar vermiştir. Çevrenin doğal yapısındaki tahribatın artmasına neden olan bu faaliyetler 1970'li yılların başından itibaren çözüm arayışını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, çevre ve insan arasında denge kurarak doğal kaynakları tamamı ile harcamadan, bizden sonraki nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına imkân verecek şekilde şu anın ve gelecek nesillerin yaşamını ve kalkınmasını sağlama ve planlamayı içermektedir. Bundan dolayı bahsettiğimiz başarı şartları yanında sürdürülebilir kalkınmanın; bütüncül planlama ve strateji geliştirme, temel ekolojik süreçleri koruma, insan mirasını ve biofarklılığı koruma, verimliliğin uzun bir döneme yayılmasına ve gelecek kuşaklara ulaşmasına izin veren büyüme modelleri, ekonomik büyüme ile doğal kaynaklar arasında denge gibi ilkeleri de bünyesinde bulundurulmalıdır.

Ülkelerin kalkınma stratejileri ve politikaları oluştururken sürdürülebilirlik kavramını odağa koymaları gerekmektedir. Ekonomik, sosyal ve ekolojik bileşen anahtar kelimelerimiz olmalıdır. Politika yapıcılarının ve karar vericilerin sürdürülebilirliği bahsedilen bu üç boyutta ele alması ile sürdürülebilir sürdürülebilirlik sağlanabilecektir.

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir Kalkınmanın Paradigması *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*.
- Alagöz M. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada Çevre Faktörü: Teorik Bir Bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. s.11.
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.
- Çamur, D., & Vaizoğlu, S. A. (2007). Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 297-306.
- Çobanoğlu, N., Ergün, T., Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt-Sayı: 3(1), 2012, Ankara.
- Daly, H. E. (1991). Elements Of Environmental Macroeconomics. *Ecological Economics: The Science and Management Of Sustainability*, 32-46.
- Ertürk, H. (1985). Çevre Kirlenmesinin Ekonomik Anlamı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 19-25.
- Eskeland, G. S., & Jimenez, E. (1992). Policy Instruments For Pollution Control In Developing Countries. *The World Bank Research Observer*, 7(2), 145-169.
- Karaca, C. (2012). Ekonomik Kalkınma ve Çevre Kirliliği İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 139-156.
- Kargı, V., & Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*, 159, 183-202.
- Kaypak, Ş. (2011) Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (20): 19-33, 2011.

- Langlois, E., Campbell, K., Prieur-Richard, A.-H., Karesh, W. Ve Daszak, P. (2012). Towards A Better Integration Of Global Health And Biodiversity In The New Sustainable Development Goals Beyond Rio+20, *Ecohealth*, 9(4), 381-385.
- Meadows, D., H., Meadows, Dennis I., Randers J. Ve Behrens W. W. (1972), *The Limits To Growth*, Abstract Established By Eduard Pestel. A Report To The Club Of Rome (1972), Short Version Of The Limits To Growth, [Http://Www.Clubofrome.Org/Docs/Limits.Rtf](http://www.clubofrome.org/docs/limits.rtf), (Erişim Tarihi: 13.04.2021).
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and Sustainable Development: Historical And Conceptual Review, *Environmental Impact Assessment Review*, 18(6), 493-520.
- Mızık, E. T., & Avdan, Z. Y. (2020). Sürdürülebilirliğin Temel Taşı: Ekolojik Ayak İzi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(2), 451-467.
- Özdemir, E. Y., & Aruoba, Ç. T. D. Çevre Sorunlarının Ekonomik Niteliği Bağlamında Dışsallıkların Ortadan Kaldırılması (Orman Kaynaklarının Dışsal Faydalarının İçselleştirilmesi) Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı.
- Özer, N.B., Uluslararası Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013, Ankara.
- Reyhan, A. S. (2014). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulama. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 110-120.
- Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yenilenebilir Enerji. *Planlama Dergisi*, 23(1), 19-25.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.,
- UNDP BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015) <https://www.undp.org/> E.T: 18.02.2021
- Yaman, K., & Muşmul, G. (2018). Çevre ve Ekonomi İlişkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2(1), 66-86.